

Eletty kuntoutus ja koettu kuntoutuminen – ikäntyneiden kuntoutustoimijuuden rakentuminen

Kelan T-IKKU-tutkimushankkeen tuloksia

Kuntoutuspäivät 7-8.6.2018

Aila Pikkarainen, JAMK

Riitta Koivula, THL

Kelan Muutos-hankkeen tutkimuskokonaisuus (2015-19)

- Tuottaa tietoa siitä, millaisia vaikutuksia ja seuraamuksia Kelan kuntoutuspalveluiden muutoksilla on asiakkaille
- Tuottaa tietoa Kelan kuntoutuksen kehittämiseen
- Monimenetelmällinen ja -näkökulmainen tutkimus.
- www.kela.fi/muutos-hanke

Tutkimuksen tarkoitus

- T-IKKU -tutkimuksen tarkoituksena oli lisätä ymmärrystä ikääntyneiden ryhmämuotoisen IKKU-kuntoutuksen kohdentumisesta, tavoitteellisuudesta, toimivuudesta ja koetusta vaikuttavuudesta **kuntoutujien, heidän omaistensa ja työparien näkökulmasta.**

Tutkimuskysymys

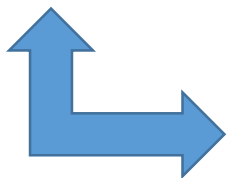
Tutkimuskysymys toimijuuden viitekehykseen perustuen:

- Miten ikääntyneiden kuntoutujien toimijuus rakentuu ryhmämuotoisessa kuntoutusinterventiossa ja sen eri vaiheissa?

IKKU-KUNTOUTUS: RYHMÄMUOTOINEN KUNTOUTUS, YLI 68-VUOTIAAT, OSITTAINEN PERHEKURSSI – KUNTOUTUSTUOTTEEN RAKENNE

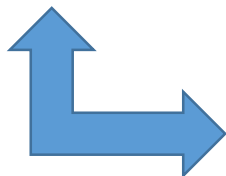
Kuntoutukseen hakeutuminen

- Lääkärin laatima B-lausunto
- MMSE -muistitesti
- Kelan hakemuslomake (KU132)

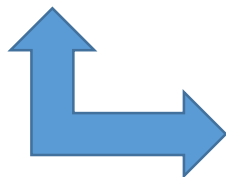
Kuntoutuksen valinta- ja päätösprosessi

- Hakemus joko Kelaan tai palveluntuottajalle
- Palveluntuottajan tekemä esivalinta
- Kelan tekemä päätös
- Kuntoutujan informointi, palveluntuottajan lähettämä kutsukirje ja mahdolliset kyselyt

Kuntoutuksen toteutuminen

- Aloitusjakso (5 vrk) – ryhmäytyminen, yksilölliset haastattelut ja arvioinnit, GAS
- Välitehtävä/-t kotijaksolla
- Kotikäynti (ajoitus ja tapa sovittavissa)
- Välijakso (5 vrk) – arvioinnit, teemaryhmät ja yksilölliset ohjelmat, verkostotyö
- Välitehtävä/-t kotijaksolla

Kuntoutuksen päättäminen

- Päätösjakso (5 vrk) – arvioinnit, GAS, omaisten päivät (2 vrk)
- Kuntoutusseloste ja jatkotoimenpiteet

Noiin 10-12 kuukauden prosessi
alotusjaksosta päätösjaksoon

TUTKITTAVAN ILMIÖN OPERATIONAALISTAMISEN VAIHEET

KUNTOOUTUSINTERVENTION JA KUNTOOUTUMISPROSESSIN TOIMIVUUS

KUNTOUSTUOTE:

TUTKIMUSTEHTÄVÄT:

KUNTOUKSEN VAIHEET:

(A) Ohjautumis- ja hakeutumisvaihe

(B) Valmistautumis- ja käynnistymisvaihe

(C) Toteutus- ja siirtovaihe

Kuntoutuksen kohdentuminen

Kuntoutuksen tavoitteellisuus

Kuntoutuksen toteutuminen / toimivuus

Kuntoutuksen koettu vaikuttavuus

IKKU-kuntoutus (5+5+5 + kotikäynti)

- Ryhmämuotoinen
- Osittainen perhekurssi

ILMIÖ: IKÄÄNTYNEEN KUNTOUJAN TOIMIJUUS RYHMÄMUOTOISESSA KUNTOUKSESSA

Toimijuus

- Toimijuuden tutkimus suuntautuu toimintaan ja toiminnan edellytyksiin ja seurauksiin yksilön ja rakenteiden näkökulmasta.
- Ihminen nähdään intentionaalisenä ja päämäärähakuisena toimijana, jolloin toiminnalla ja toimintakäytännöillä ymmärretään olevan sekä aiottuja että ei-aiottuja seurauksia.
- **Tutkimme siis toimintaa ja toiminnalle annettuja merkityksiä kuntoutuslaitoksissa. Toiminnalla tarkoitamme sekä tekoja että puhetta.**
- Konkreettisesti: miten ikääntynyt kuntoutuja tekee päätöksiä, valintoja, tekoja ja näkee itsensä kuntoutuksessa (osaamista, haluamista, kykenemistä, täytymistä, voimista ja tuntemista)
- Soveltaen Jyrkämä 2008 / Eteläpelto ym. 2014

TUTKIMUSASETELMA. MONIMENETELMÄLLISYYDEN VAIHEET JA KERROKSET SEKÄ ERILAISET AINEISTOT

Ilmiö

IKKU-kuntoutuksen kohdentuminen, tavoitteellisuus, toimivuus ja koettu vaikuttavuus

Aineistot

Kyselyaineisto

Työparit (n=34)

Haastatteluaineistot

Kuntoutujat (n=10)

Omaiset (n=4)

Työparit (n=5)

Analyysit

Analyysivaihe 1

Analyysivaihe 2

Taso 1
(Tulokset)

Synteesi kaikkien kuntoutujien, omaisten ja työparien tuottamista kuvauksista

Palveluntuottajakohtaiset kuntoutuksen viisi erilaista toimintatapaa

Taso 2
(Tulokset)

Analyysivaihe 3

**Synteesi
Johto-päätökset
Suositukset**

Ikäntyneiden kuntoutuksen hyvät käytännöt ja kehittämiskohteet

ERI AINEISTOT KEHYSTYVÄT ERI TAVOIN (Goffman 1974)

YKSILÖHAASTATTELUT

Kuntoutujien puhe

Omaisten
puhe

Kehystyy yksilölliseen
elämäntapaan

TYÖNTEKIJÄT

Kyselyaineistot

Työparien haastattelupuhe

Kehystyy organisaation
toimintaan/palvelu-
kuvauksen implementointiin

Edellyttää
tutkijoilta runsasta
aineiston yhteistä
reflektiota ja
haastaa
tulosten
esittämistavan

AINEISTOJEN ERILAINEN LAATU, MÄÄRÄ JA SYVYYS =
KENELLÄ ON KUNTOUTUKSEN KÄSITTEET HALLINNASSA?

TULOKSIA IKÄÄNTYNEEN ASIAKKAAN NÄKÖKULMASTA

Kuntoutuksen koettu vaikutus

”Tutkija: Mikä siihen on vaikuttanu että hänelle tapahtu tämmönen?”

Työntekijä 2: Ihan varmasti hän luottaa meihin. Se on varmaan se iso juttu.

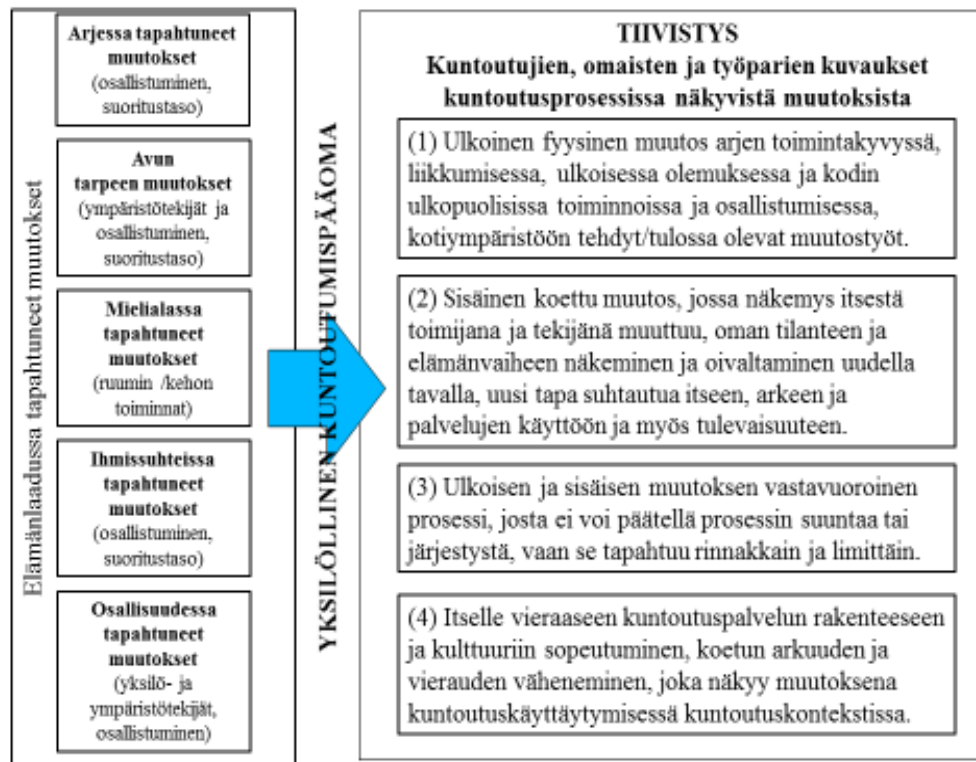
Työntekijä 1: On uskaltanu puhua niistä todella aroista asioista. Ja sitten vielä että kun meni sinne kotio niin se oikein avautu.

Työntekijä 2: Mmm. Luottaa ja me ollaan kuunneltu, hän pysty-, siis-

Tutkija : Olisko hän yksilöprosessissa päässy samaan? Onko tää ryhmäkin ollu siinä jotenkin?

Työntekijä: Ei. Ryhmäkin on ollu koska hän laitto siihen loppuarviointiinkin että ryhmällä on ollu merkitystä. Se laitto kuvan, semmosen ryhmäkuvan. Et vaikka sit tuntuu et se on vähän ulkopuolella ryhmästä, mut kumminkin se on saanu paljon. Ja nyt se on tällä viikolla ollu (toisen kuntoutujan) kans kaveria.

Työntekijä 2: Joo.” (Kuntoutuslaitos 3, työpari 3)

IKKU-kuntoutuksen tuottamat ikääntyneiden kuntoutujien kuntoutumisprosessit kuntoutuskontekstissa tarkasteltuna.

Koettu vaikutus - Asiakkaan näkökulma

Hakeutumisvaihe ja tavoitteiden asettelu:

- Kuntoutujien saama **etukäteisinformaatio kuvattiin enemmän perehdyttämismateriaaliksi** kuntoutuslaitoksen käytänteisiin kuin suoraan omien kuntoutustarpeiden ja kuntoutumisen tavoitteiden pohtimista tukevaksi materiaaliksi.
- Joillekin kuntoutujille **huolellinen tavoitteiden asettaminen ja niiden saavuttamisen seuraaminen olivat oleellinen osa kuntoutumisen prosessia**. He osasivat ja halusivat kertoa haastattelun yhteydessä erityisesti fyysisen toimintakykynsä parantuneista mittaustuloksista sekunnin tarkkuudella, kuten esimerkiksi kuinka paljon yhdellä jalalla seisominen oli parantunut kuntoutusvuoden aikana.
- Tavoitteiden asettaminen kuntoutusvuoden alussa tarkoitti usean kuntoutujan mukaan liian pitkiä jaksoja pelkää istumista, kun ainakin alkuodotukset kuntoutukselle olivat olleet fyysisen kunnan kohottamisessa ja fyysisissä harjoitteissa istumisen sijaan. **Tavoitteiden asettamisprosessin ikääntyneet kuntoutujat kokivat jankkaamisena**, kuten *”niistähän sitä jankattiin niistä jotta, kun on nyt, että onks se pikkusen parempi vai parempi.”* (Kuntoutuslaitos 4, kuntoutuja 8).
- **Omaisten** haastatteluissa puolestaan ilmeni, **että he eivät olleet millään tavoin olleet mukana läheisensä tavoitteiden asettamisessa**. He eivät siten myöskään tienneet kuntoutujan tavoitteista, **eivätkä näin ollen kyenneet tukemaan kuntoutujaa tavoitteiden saavuttamisessa**.

Koettu vaikutus - Asiakkaan näkökulma

Kuntoutuksen sisältö:

- **Kuntoutujat arvioivat kuntoutuksen pituutta ja jaksojen rytmitystä itselleen sopivaksi**, vaikka joidenkin mielestä kuntoutusjaksojen välit voisivat olla lyhyempiä. Myös lyhyitä jatkokursseja toivottiin rakentuneiden sosiaalisten suhteiden hoitamisen vuoksi.
- **Minäpystyvyys parani osalla kuntoutujia**. Itseensä uskomisen ja pystyvyyden tunteet nousivat esille myös omaisten haastatteluissa tärkeänä kuntoutuksen vaikutuksena.
- **Irrottautuminen** arjen velvoitteista kuten kodinhoidon tehtävistä, avustettavasta puolisoista ja myös muista kodin ulkopuolisista vastuista. **Samalla tilaa oman elämäntilanteen pohtimiseen, jota jaettiin muiden ryhmäläisten kanssa.**
- Muodostui **vastavuoroinen kuntoutumisprosessi, jossa fyysinen harjoittelu ja yleinen aktivoituminen olivat yhteydessä mielialan kohentumiseen ja uudenlaisen vaihtoehdoisen arjen rakentamiseen kuntoutusjakson aikana ja sen jälkeen**. Tämä tuli esille niissä esimerkeissä, joissa ikääntynyt kuntoutuja oli jäänyt leskeksi, jota seurasi kokonaisvaltainen elämänmuutos surun ja kaipauksen leimatessa koko arkea.
- Kuntoutuksen aikana **muiden kuntoutujien vastaavat kokemukset auttoivat näkemään omaa tilannetta pitemmällä aikajanelalla, mikä antoi uutta toivoa tulevaisuuteen**. Näissä tilanteissa surun ja alavireisyyden rinnalle tuli fyysistä harjoittelua, yhdessä tekemistä ja kokemusten jakamista, jotka edistivät omaehtoisen liikkumisen lisäämisen myös kuntoutusjaksojen välissä kotona.

Koettu vaikutus - Asiakkaan näkökulma

Ryhmätilanteet:

- Vaikka haastatelluista kuntoutujista lähes kaikki kokivat ryhmän antaman vertaistuen yhdeksi merkittävimmistä asioista, oli kuntoutujilla työntekijöiden tavoin myös päinvastaisia kokemuksia. **Kuntoutajat vertasivat omaa toimintakykyään toisiin kuntoutujiin kokien myös negatiivisia tuntemuksia.**

Muut palvelut / eriarvoistuminen:

- Ryhmän muiden kuntoutujien kuntoutuslaitoksen maksullisten palvelujen käyttö kurssin aikana tuotti **vähävaraisimmille kuntoutujille mielihahan tunteita**. Ne kuntoutujat, joilla oli mahdollisuus ostaa yksilöllisiä lisäpalveluja tai asuivat yhden hengen huoneissa, olivat etuoikeutettuja verrattuna niihin kuntoutujiin, joilla ei ollut näihin varaa tai he eivät olleet osanneet näitä palveluja ennakoida.

Koettu vaikutus - Asiakkaan näkökulma

Kuntoutuksen päättämisen- ja siirtovaihe

- Kuntoutusvuoden päättyessä kuntoutujat kertoivat haastatteluissa **vievänsä kotiinsa mukanaan iloisen mielen ja hyviä ohjeita, joita he olivat kuntoutusvuoden aikana saaneet.**
- Kuntoutusvuoden aikana syntyneen **vertaistuen menetystä harmiteltiin**, mutta joissakin kuntoutuslaitoksissa kuntoutujat olivat myös keränneet toistensa osoitteita ja puhelinnumeroita jatkoyhteydenpitoa toivoen.
- **Muutokset tulivat esille kuntoutujien aktiivisuutena ja osallistumisena niin kotona kuin kodin ulkopuolisissa toiminnoissa** (esim. liikkumisen väline, kodin turvallisuus ja kodin muutostyöt).
- **Erytisesti ikääntyneiden kuntoutujien ulkoinen fyysinen muutos** näkyi ruumiin ja kehon toimintojen tasolla, kun tasapaino ja ryhti paranivat, liikkuminen varmistui ja kestävyys perustoiminnoissa koheni.
- Kuntoutujat kuvasivat muutoksia omakohtaisina kokemuksina sekä kertoessaan, **miten he ymmärtävät kuntoutuksen yleensä niin omina tekoina kuin vastuuna omasta elämästä.**

Yhteenveto: kenellä on kuntoutuksen omistajuus?

- Nykyinen vuodenpituisen IKKU-kuntoutus näyttäisi olevan osalle ikääntyneitä kuntoutujia ulkoinen prosessi, jopa sopeutumista institutionaaliseen kuntoutuskulttuuriin
- Kuntoutumispääoma
- Yksilöllisen ja ryhmämuotoisen kuntoutusintervention synergia
- Ajallinen eli temporaalinen eritahtisuus

MISTÄ MUODOSTUU SIIS ASIAKASLÄHTÖISYYS?

KUNTOUTUKSEN RAKENTEELLISET ELEMENTIT JA TOIMIJAN MAHDOLLISUUDET MÄÄRITELLÄ ITSENSÄ KUNTOUTUJANA SEKÄ TEHDÄ OMIA VALINTOJA JA PÄÄTÖKSIÄ KUNTOUTUSARJESSA

❖ *Kuntoutuksen omistajuus!*

MITEN RAKENNETAAN KUNTOUTUKSEN OMISTAJUUTTA? KUKA OMISTAA NÄMÄ KÄSITTEET?

PALVELU- ELI KUNTOUTUSTUOTE = IKKU-KUNTOUTUSKURSSI,
JOSSA PALVELUKUVAUS (ENT. STANDARDI) TOIMII
TUOTESELOSTEENA

KUNTOUTUSINTERVENTIO = KUNTOUTUSTUOTTEESTA
MUODOSTUVA KÄYTÄNNÖN KUNTOUTUS, JOKA TOTEUTUU
TYÖNTEKIJÖIDEN TYÖNÄ

KUNTOUTUMISEN PROSESSI, JOKA ON YKSILÖLLINEN
KUNTOUTUJAN ELETTY KUNTOUTUSINTERVENTIO JA KOETTU
KUNTOUTUMINEN OSANA HÄNEN ELÄÄMÄNKULUN
TOIMIJUUTTAAN.

Lähde:

Pikkarainen A & Koivula R. Eletty kuntoutus ja koettu kuntoutuminen. Ikääntyneiden ryhmämuotoisen kuntoutuksen kohdentuminen, tavoitteellisuus, toimivuus ja koettu vaikuttavuus. Raportteja. Helsinki: Kela, 2018 (tulossa).

Kiitos !

jamk.fi

Jyväskylän ammattikorkeakoulu
JAMK University of Applied Sciences